

A szegényekért élni és egymás testvérének lenni

Megjegyzések Ferenc pápa pontifikátusának két meghatározó aspektusáról

KISNÉMET FÜLÖP OSB

Abstract

Drawing on Pope Francis's apostolic exhortation *Evangelii Gaudium*, the paper examines two important aspects of the ongoing pontificate. Since his election as Bishop of Rome in 2013, the pope has shown particular concern for the poor and encouraged efforts to promote fraternity across borders. Not only has he made gestures to demonstrate the importance of these two themes, but he also addressed them in his magisterial statements which will be systematically analysed in this article. Besides other themes, this essay also detects key ideas preceding the notion of the preferential option for the poor and of universal fraternity in the ecclesial tradition, especially in the teaching of the Second Vatican Council.

Keywords: *Pope Francis, Evangelii Gaudium, Fratelli Tutti, preferential option for the poor, universal fraternity.*

Kulcsszavak: *Ferenc pápa, Evangelii Gaudium, Fratelli Tutti, szegények előnyben részesítése, egyetemes testvériség.*

A péteri szolgálat konkrét gyakorlatának megragadása nehéz feladatnak tűnik, különösen is akkor, ha egy folyamatban lévő pontifikátus értékelésére teszünk kísérletet. Róma jelenlegi püspökének, Ferenc pápának a személye talán közelebb jött hozzánk, magyarokhoz a 2021-es rövid budapesti látogatása során, és jövőbeli magyarországi apostoli útja is bizakodással tölti el a (katolikus) közvéleményt. Tanítóhivatali gyakorlatának, továbbá lelkipásztori víziójának megismerése és értékelése azonban mélyebb rétegeket érint, ám ennek ellenére érdemes vállalni az erre fordított intenzív vizsgálódás fáradságát. Jelen tanulmánynak természetesen nem célja a latin-amerikai jezsuita pápa szolgálatának

átfogó elemzése annak ellenére sem, hogy Patsch Ferenc tolmácsolásában¹ a hazai olvasóközönség is megismerhette már Richard Gaillardetz erre vonatkozó meglátásait. Az amerikai teológus ugyanis a „pasztorális magiszterium” fogalmában törekedett megragadni a jelenkori tanítóhivatal átalakulását, amely szerinte Ferenc pápaságában is tetten érhető.²

E tanulmány³ kiindulópontja a kilenc éve megjelent *Evangelii Gaudium*⁴ kezdetű apostoli buzdítás, amelyet Ferenc pápa az evangelizáció témájának szentelt. Írásában az evangelizációs küldetés társadalmi vetületének két olyan mozzanatát említette meg, amelyek szerinte a „későbbiekben meghatározzák az emberiség jövőjét” (EG 185); először a szegények társadalmi helyzetét, majd a béke és a társadalmi párbeszéd kérdését járta körül röviden. Bátran mondhatjuk, hogy ez utóbbi terület kiemelt figyelmet kapott a *Fratelli Tutti*⁵ kezdetű enciklikájában. Írásomban tehát a pápa által kijelölt úton haladva kívánom bemutatni és értelmezni, hogy Róma jelenlegi püspökének tanításában miként jut kifejezésre a szegények szolgálata, valamint az egyetemes testvériség gondolata. Elsődleges forrásként a pápa „rendes tanítóhivatali” megnyilatkozásait veszem alapul, különösen is a már említett két dokumentumot, de a témához kapcsolódó egyéb írásait is idézem (például a *Laudato Si'*⁶ kezdetű enciklikáját). Mindkét kérdéskör esetén utalok azokra az előzményekre, amelyek az egyházi hagyományban fellelhetőek, különös tekintettel a II. Vatikáni Zsinat tanítására. Reményeim szerint a tanulmány hozzá tud járulni a Ferenc pápa személyéről és víziójáról szóló, szisztematikus igényű elemzések egyre gazdagodó gyűjteményéhez.

KISNÉMET FÜLÖP bencés szerzetes Pannonhalmán, szociológus és teológus, a Sapientia Főiskola teológus szakán végzett 2022-ben, jelenleg a római Pápai Gergely Egyetemen tanul fundamentális teológiát; fulop@osb.hu

¹ PATSCH FERENC SJ: Haladás vagy fejlődés az üdvtörténelem fejlődésében? Esettanulmány: Ferenc pápa tanítóhivatala, in Kiss Gábor (szerk.): *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok IX. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, DOSZ, Budapest, 2020, 40–61.

² Lásd erről: RICHARD R. GAILLARDETZ: *Pope Francis and the Rise of a Pastoral Magisterium*, (2016) [online], <https://ost.edu/pope-francis-rise-pastoral-magisterium/> [2022. szeptember 4.].

³ A tanulmány alapjául teológiai szakdolgozatom két fejezete szolgált. Köszönettel tartozom Bagyinszki Ágostonnak sokirányú segítségéért.

⁴ FERENC PÁPA: *Evangelii Gaudium kezdetű apostoli buzdítása*, Szent István Társulat, Budapest, 2014.

⁵ FERENC PÁPA: *Fratelli Tutti kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 2021.

⁶ FERENC PÁPA: *Laudato Si' kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 2015.

I. A SZEGÉNYEKÉRT ÉLŐ SZEGÉNY EGYHÁZ

Az Irgalmasság Rendkívüli Jubileumát meghirdető *Misericordiae Vultus*⁷ kezdetű bullájában Ferenc pápa az isteni irgalmasságot „az evangélium dobogó szíveként” azonosítja, amelyet a megváltozott evangelizációs körülmények között megújított lelkesedéssel kell hirdetnie az egyháznak (MV 12). Ennek a küldetésnek különösen is része azoknak a sebeknek a gyógyítása, amelyeket a perifériákon élők szenvednek el, akiknek hangját elnyomta a „gazdag népek közömbössége”. Ebben a kontextusban az irgalmasság testi cselekedetei ébresztik fel a keresztények lelkiismeretét, és segítenek eljutni „az evangélium szívébe, ahol a szegények az isteni irgalmasság különleges kedvezményezettjei” (MV 15). Ha elfogadjuk Carlos María Galli megállapítását, miszerint a jelen pontifikátus hermenutikai alapelve az irgalmasság,⁸ akkor beláthatjuk annak jelentőségét, ahogyan Ferenc pápa egy szegényeket szolgáló és egyben szegény egyház vízióját fogalmazza meg szolgálata legelejétől kezdve.⁹ Talán már első megjelenése a Szent Péter-bazilika erkélyén is ezt jelezte: ekkor önmagáról úgy beszélt, mint aki a „világ végéről” jött. Ugyanakkor Latin-Amerika olyan régió is egyben, ahol a társadalmi és gazdasági kizsákmányolásról közvetlen tapasztalata van az argentin jezsuita pápának.¹⁰ Vizsgáljuk meg tehát azt a víziót, amely „a szegények előnyben részesítéseként”¹¹ foglalható össze, és amely Ferenc pápa lelkipásztori jellegű tanítóhivatalának az egyik legfontosabb aspektusa.¹² Első-

---

⁷ FERENC PÁPA: *Misericordiae Vultus kezdetű bullája*, Szent István Társulat, Budapest, 2015.

⁸ Idézi: JUAN CARLOS SCANNONE: *Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento. L'etica sociale di papa Francesco*, Libreria Editrice Vaticana, Roma, 2017, 18.

⁹ Uo. 17–24; STAN CHU ILO: Poverty and Economic Justice in Pope Francis, *International Bulletin of Mission Research* 43 (2019/1) 38–56, 38. [<https://doi.org/10.1177/2396939318810698>]

¹⁰ ALEXANDRE A. MARTINS: Laudato Si': Integral Ecology and Preferential Option for the Poor, *Journal of Religious Ethics* 46 (2018/3) 410–424, 410–411. [<https://doi.org/10.1111/jore.12224>]

¹¹ Az EG-ben is használt kifejezésre (*the preferential option for the poor, die bevorzugte Option für die Armen, l'opzione preferenziale per i poveri*) egységes magyar megfelelőt nem találtam: „a szegényekkel való törődés” (EG 198), „a szegények melletti alapvető döntés” (EG 200) stb. A szókapcsolatot azonban *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma* (2004) így adja vissza: „a szegények előnyben részesítése” (182. pont). Az IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, Szent István Társulat, Budapest, 2007.

¹² A témához bevezető áttekintést ad: WALTER KASPER: *Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma. Teológiai gyökerek és lelkipásztori távlatok*, Vigilia, Budapest, 2015, 91–111.

ként a történeti előzményeket veszem szemügyre, majd az *Evangelii Gaudium* fényében értelmezem a pápa szegényekre vonatkozó gondolatait, amelyeket helyenként más dokumentumok megállapításaival is kiegészítetek. Hangsúlyozni kívánom továbbá a téma jelentőségét a missziós megtérés és a kilépő egyház gondolatának szemszögéből is, amelyek szintén hangsúlyos elemei a szinódus utáni apostoli buzdításnak.

1.1. A szegény egyház gondolatának előzményei a II. Vatikáni Zsinat óta

Már a zsinat 1962-es megnyitásakor maga XXIII. János pápa különös figyelemmel fordult a szegények felé, és a zsinati atyák egyes csoportjaival együtt kifejezte aggodalmát a fejlődő országok szegényeit illetően. Az első ülészakon Giacomo Lercaro bolognai bíboros – teológiai tanácsadója, Giuseppe Dossetti közreműködésével – volt az, aki szorgalmazta a szegény egyház gondolatának központba helyezését, ám végül ez nem kapott hangsúlyt a zsinati ekkléziológiában. Ugyanakkor a zsinati atyák és tanácsadók között számos informális csoport működött (például a „szegények egyházának csoportja” a Belga Kollégiumban vagy a „bolognai műhely”), amelyek a szegénység teológiai olvasatát vizsgálták, különösen is annak krisztológiai hangsúlyait kutatva. A zsinat utolsó ülészaka alatt pedig előbb negyven, majd később félezer zsinati atya az ún. Katakomba-paktum aláírásával elkötelezte magát egy szerény életvitel, valamint a szegények támogatása és a társadalmi igazságosság megvalósulásának elősegítése mellett.

Ahogy utaltam rá, a zsinati dokumentumokban csak elvétve jelent meg a téma, de néhány szakaszból kiolvasható a szegények iránti különleges figyelme Krisztus egyházának: hiszen amikor az egyház azonosul az adott kor emberének örömeivel és reményeivel, gyászával és szorongásával, akkor azt kiváltképp a szegényekre és szorongatott helyzetben élőkre vonatkoztatja (GS 1).¹³ Ugyanakkor küldetése is, hogy a szegényeknek hirdesse az örömhírt, hogy a szegényekben és a szenvedőkben Krisztus arcát ismerje föl, és így magát Krisztust szolgálja (LG 8).¹⁴ Ezt a küldetését pedig ugyanúgy kell végeznie, ahogy Krisztus tette: szegényen, engedelmesen, a szolgálat és az önfeláldozás útján

---

¹³ *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest, 2000, 605–739.

¹⁴ *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az Egyházzól, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, i. m., 109–207.

(AG 5).¹⁵ Az idézett pontok felvillantják a Ferenc pápa számára is hangsúlyos aspektusokat: a kiemelt figyelmet a szegények felé, a szegények Krisztus-arcúságát és a szegényen élő egyház evangéliumi ihletét. A zsinati eseményekkel egyidőben, már VI. Pál pápaságának első éveiben számos gesztus történt a szegények felé (például kiszállás a pápai hordszékből, a pápai tiara eladása a szegények támogatására, utazás Bombay-be), de későbbi utazásai és enciklikái is tanúságot tettek a szegények iránt tanúsított törődéséről.¹⁶

Ebben az alfejezetben természetesen nem célozom az egyház társadalmi tanításának áttekintése vagy a pápák szociális enciklikáiban a szegényekre vonatkozó pontok szisztematikus vizsgálata, így a zsinati előzmények mellett a másik fókusz Latin-Amerikára helyezem. VI. Pál pápa *Populorum Progressio*¹⁷ kezdetű 1967-es enciklikája az ember átfogó fejlődésének vízióját állította a középpontba (PP 14), ugyanakkor a pápai levélre adott latin-amerikai válasz helyenként nem elégedett meg ezzel az üzenettel, és sokkal inkább a felszabadulás bibliai eseményeit vették értelmezési alapul. Valójában ennek fényében érthető Gustavo Gutiérrez perui teológus törekvése, akinek első ízben 1972-ben jelent meg közismert műve *A felszabadítás teológiája* címmel. A mű átfogó elemzésére most nem vállalkozhatok, de annyit fontos megjegyezni, hogy közel húsz év alatt a számos kiadás során egyre finomodott Gutiérrez módszere: középpontba állította a teológiai reflexiót, törekedett kerülni a társadalomtudományos eredmények ideológiai előítéletekkel terhelt használatát, valamint elismerte a pápai és püspöki megnyilatkozások egyre komplexebbé válását a modern társadalmak elemzése tekintetében. Nem feledkezhetünk meg San Salvador mártír püspökéről, Óscar Romeróról sem, akinek tekintete a kisemizettek felé fordult, ugyanakkor homíliáiban felhívta a figyelmet arra, hogy a szegénység ténye önmagában nem üdvözít, és hogy az igazi felszabadulás a krisztusi üdvösség művében nyerhető el.

A kimagasló személyek mellett a CELAM (Latin-amerikai Püspöki Tanács) általános ülései is mind foglalkoztak a szegények helyzetével, de 2007-es konfe-

---

¹⁵ *Ad Gentes* kezdetű dekrétum az Egyház missziós tevékenységéről, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, i. m., 507–558.

¹⁶ Az előző és a jelenlegi bekezdés forrása: ARMAND PUIG I TÀRRECH: *Az egyház és a szegények*, in Andrea Riccardi (szerk.): *Ferenc pápa és az ő ideje. A kereszténység Jorge Mario Bergoglio idején*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2019, 219–242, 219–226.

¹⁷ VI. PÁL PÁPA: *Populorum Progressio* kezdetű enciklikája, in Tomka Miklós – Góják János (szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, Szent István Társulat, Budapest, 1993, 277–314.

renciájuk során mutatkozott meg egy átfogóbb teológiai és pasztorális reflexió a szegényekről. A gondolkodás fókuszába a nép, a kultúra és a város teológiája került, és ennek fényében pontosították azt, hogy kiket is neveznek szegényeknek. Az *Aparecidai Dokumentum* a kizsákmányolás és elnyomás helyett a kirekesztés sokféle valóságáról beszél, amely révén feltárja azokat a társadalmi csoportokat is, amelyeknek tagjai már nem a társadalom alsó részében, hanem azon kívül élnek – amely állapot természetesen az emberek összetartozásélményét is rombolja.¹⁸ A dokumentum a kirekesztést éles szavakkal írja le, amelynek révén emberek „maradékká”, „fölösleggé”, „hulladékká” és „eldobhatókká” válnak. Különösen is igaz ez az új perifériák lakóira, a nagyvárosok szélén lévő nyomornegyedek tömegeire. Ebben a helyzetben szükséges az egyháznak a szegények szükségait enyhíteni, és küzdeni a társadalmi igazságosság és béke előmozdítása érdekében.¹⁹ A 2007-es konferencia záródokumentumát szerkesztő bizottság elnöke Bergoglio bíboros volt, így az előzmények felvázolása után a pápai tanítás hangsúlyainak ismertetésére térek át.

1.2. Az Evangelii Gaudium a szegényekért élő egyházzól

Ferenc pápa első apostoli buzdításának nem célja az egyház és a társadalmak előtt álló kihívások átfogó elemzése (EG 184), hanem az „evangéliumi megkülönböztetés nyomvonalán” haladva kívánja feltérképezni korunk valóságát annak érdekében, hogy az egyház minél maradéktalanabb módon teljesítse missziós küldetését. Mindezt egy olyan egyház számára teszi, amely mozgásban van, új utakat keres, továbbá kilép önmagából, és hagyja, hogy megsebesüljön és bepiszkolódjon szolgálata során (EG 49–51).²⁰ A buzdítás negyedik fejezete foglalkozik az evangelizáció társadalmi vetületével, és azon belül a második szakaszban a szegények társadalmi befogadásával (EG 186–216). Carlos María Galli szerint ez a rendelkezésre álló egyik legjelentősebb szöveg az egyház

---

¹⁸ RAFAEL LUCIANI: Francis and the Pastoral Geopolitics of Peoples and their Cultures: A Structural Option for the Poor, *Theological Studies* 81 (2020/1) 181–202, 193–194. [<https://doi.org/10.1177/0040563920906135>]

¹⁹ ARMAND PUIG I TÀRRECH: Az egyház és a szegények, i. m., 226–236; JUAN CARLOS SCANNONE: Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento, i. m., 27–29.

²⁰ URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Eine Frage der Authentizität. Arme Kirche – Kirche der Armen, *Stimmen der Zeit* 232 (2014/9) 579–590, 580–581.

és a szegények kapcsolatáról,²¹ amely épít a tanítóhivatal, valamint a területi püspöki konferenciák korábbi megnyilatkozásaira. A vizsgált alfejezetben öt szakasz található: az első és a negyedik (EG 187–192, 202–208) gazdasági és társadalmi megközelítés alapján a strukturális okokat kutatja az egyház társadalmi tanításának fényében, a második, a harmadik és az ötödik szakasz pedig teológiai szempontok szerint a kulturális és történelmi megközelítést alkalmazza (EG 193–196, 197–201, 209–216). Bár a nyitó pont nem tartalmaz hivatkozást, felsejlenek mögötte a források: Jézus Krisztus szegénnyé lett, valamint közel van a szegényekhez (vö. LG 8) és a kirekesztettekhez (vö. *Aparecidai Dokumentum*), akik felé az egyháznak úgy kell viszonyulnia, hogy az a teljes értékű fejlődésükre irányuljon (vö. PP 14).

A 2013-as dokumentumban a „szegény” szó negyvenhárom számozott bekezdésben szerepel, többnyire a vizsgált szakaszban, de végighúzódik a buzdítás egészén. Használata változatos, de ez semmiképpen sem jelent kiegyensúlyozatlanságot: úgy tűnik, hogy a pápa nagyon tudatosan alkalmazza hol társadalmi vagy gazdasági, hol pedig teológiai kategóriaként; egyszer az egyénre, másszor pedig csoportra alkalmazva. Összefoglaló módon két szempontból ragadhatjuk meg a szegények valóságát és üzenetét: a társadalmakra és az egyházra vonatkoztatva. Előbbiek számára a szegénység strukturális okainak felszámolása, a társadalmi igazságosság és a teljes értékű fejlődés elősegítése, valamint a szolidaritás megnyilvánulása és a közjóra való törekvés képezik a buzdítás fő mondanivalóját (EG 188–189). Az egyházi cselekvés centrumában pedig a szegények előnyben részesítése áll Ferenc pápa szerint, amelynek alapja a szegények kiváltságos helye Isten népe körében. Ezt már II. János Pál pápa lefektette *Sollicitudo Rei Socialis*²² kezdetű enciklikájában: szerinte „a szegények melletti állásfoglalásról” és „az irántuk való megkülönböztetett szeretetről” az egész egyházi hagyomány tanúskodik, és ennek a választásnak „különleges előjogot” kell biztosítani (SS 42).²³ Ferenc pápa olvasatában a szegénység elsődlegesen teológiai kategória, mert Isten számukra tárja fel „első irgalmasságát”. Éppen ezért van meghívva minden keresztényt arra, hogy osztozzon Jézus

---

²¹ Idézi: JUAN CARLOS SCANNONE: *Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento*, i. m., 32–33.

²² II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Sollicitudo Rei Socialis* kezdetű enciklikája, in Tomka Miklós – Goják János (szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása*, i. m., 487–530.

²³ Ennek preferenciális értékét a CELAM 1968-as második általános ülésén fogalmazták meg Medellínben. WALTER KASPER: *Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma*, i. m., 95.

szegények iránti aggodalmában, így szükséges, hogy az egyház küldetésének fókuszába állítsa a szegényeket. Sőt, a szegényekkel való törődés az egyház számára hitelességének kritériuma is, amelynek lényege szerint a cselekvést kell előnyben részesíteni a szavakkal szemben (EG 197–201).²⁴

A szegényekért tett erőfeszítéseink középpontjában mindenekelőtt a másokkal való találkozás áll, amelyre Ferenc pápa hívja a keresztényeket: hogy ellenállás nélkül egymás útítársai legyünk, átadva magunkat a kapcsolatok gyógyító erejének. Így egy „misztikus, szemlélődő testvériség” gyakorlóivá válunk, amely által képesek leszünk „felnézni a felebarát szent nagyságára”, felfedezve Istent minden emberben (EG 91–92). Isten országában a szegények felebarátként való elismerése üdvösségünk kulcsa, hiszen a végső ítélet fényében kell gondoskodnunk arról, aki ínséget szenved (vö. Mt 25). Hiszen a legkisebbeket hajlamos figyelmen kívül hagyni a társadalom, ugyanakkor az evangélium szellemében érdeklődésünk középpontjába kell helyeznünk őket, felismerve kiváltságos helyüket az isteni üdvtervben. Ez a kiemelt törődés, a szegények választása ugyanakkor egy folyamatot is magában foglal: nemcsak hiányaikban kell őket szemlélnünk, hanem arra is érzékenyvé kell válnunk, hogy mit tanulhatunk tőlük. A szegények is részesei a *sensus fidei*nek, a hit-érzéknek, és képesek arra, hogy Isten „titokzatos bölcsességének” közvetítői legyenek a keresztények számára (EG 198).²⁵

1.3. Egy szegényekért élő szegény egyház teológiájának további ismérvei

Elsődleges, hogy képesek legyünk meghallani a szegények kiáltását (EG 191), amelyre hátrányos helyzetük objektív volta hívja fel a figyelmünket. Egyszerűen nem tehetünk úgy, mintha társadalmainkban igazságtalanságok nélküli béke uralkodna. Tehát a szegények melletti döntés egyben arra is meghív, hogy a periféria elsőbbsége mellett döntsünk, hogy a perifériákról való kiáltást elsődlegesebbnek tartjuk minden mással szemben. Sőt, ha nem gyakoroljuk

---

²⁴ Az egész bekezdés forrása: JOSEPH LOIC MBEN SJ: The Concept of “Poor” in *Evangelii gaudium*, *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 98 (2014/1–2) 133–138, 133–136.

²⁵ HUMBERTO MIGUEL YÁÑEZ SJ: L’opzione preferenziale per i poveri, in uő. (ed.): *Evangelii gaudium: il testo ci interroga. Chiavi di lettura, testimonianze e prospettive*, Gregorian & Biblical Press, Roma, 2014, 249–260, 251–255. A megkeresztelt hívők hitérzéke (vö. LG 12) Ferenc pápa megnyilatkozásaiban hangsúlyos elem, és megkerülhetetlen a szinodális egyház víziója számára.

(ilyen módon) a szolidaritást a szegények felé, akkor annak Istennel való kapcsolatunkban is lenyomata marad. Ugyanakkor ahhoz, hogy eleget tegyünk az evangéliumi követelménynek, szükségünk van Isten felszabadító kegyelmére, amely segít bennünket abban, hogy képesek legyünk meghallani az „igazságságot kérő kiáltását” (EG 187–188).²⁶

A szegényeket szolgáló egyház természetéhez hozzátartozik a szegényekért vállalt felelősség. Ennek hátterében egy etikai felelősség is áll, hiszen maga a szegénység végső soron emberi cselekvés terméke, gazdasági és politikai folyamatok eredménye. Éppen ezért személyes és kollektív szinten is felelősséget kell vállalni a kedvező előfeltételek megteremtéséért.²⁷ A morális megközelítés mellett a bibliai üzenet is megkívánja mindezt: hogy a szegények történetét a maguk társadalmi valóságában (vö. EG 177–179)²⁸ beillesszük Isten üdvörténetébe, és a szegényekkel úgy járjunk együtt, ahogyan Jézus Krisztus tette. Hiszen a szegények Krisztus ikonjai, és Aranyszájú Szent János megfogalmazását követve a szegényekkel való azonosulás, valamint a róluk való gondoskodás az Úr jelenlétét hozza el számunkra.²⁹

A szegényekkel való törődés talán első lépése személyük értékének és méltóságuknak az elismerése egy olyan kultúrában, amelyben gazdasági értéktelenségük miatt eldobhatóaknak, selejteknak tartják őket. A pápa felszólítása szerint túl kell lépnünk a másik tárgyként való kezelésének szemléletén, és szegény felebarátainkat mindenekelőtt személynek kell elismernünk, a maguk létmódjában és társas/társadalmi valóságában (vö. EG 199; LS 158).³⁰ A szegények szeretetéért és szolgálatáért tett erőfeszítés törheti meg az emberi méltóság megsértésének és a diszkriminációnak azt a dinamikáját, amely valóban megsebz és elcsúfítja az emberiség arcát – ahogyan Ferenc pápa 2014-es nagyböjti körlevelében fogalmazott.³¹ Egy nyitott ajtajú egyház címzettjei tehát elsősorban a szegények, akiket előnyben kell részesíteni az evangelizáció folya-

---

²⁶ Uo. 256–257; RAFAEL LUCIANI: Francis and the Pastoral Geopolitics of Peoples and their Cultures, i. m., 198–199.

²⁷ HUMBERTO MIGUEL YÁÑEZ SJ: L’opzione preferenziale per i poveri, i. m., 250–251.

²⁸ JUAN CARLOS SCANNONE: Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento, i. m., 29–32.

²⁹ STAN CHU ILO: The Church of the Poor. Towards an Ecclesiology of Vulnerable Mission, *Ecclesiology* 10 (2014/2) 229–250, 243. [<https://doi.org/10.1163/17455316-01002006>]

³⁰ HUMBERTO MIGUEL YÁÑEZ SJ: L’opzione preferenziale per i poveri, i. m., 255–256.

³¹ *Ferenc pápa nagyböjti üzenete*, (2014) [online], <https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-nagybojti-uzenete-2014-50838> [2022. szeptember 4.].

matában (EG 46, 48).³² És bár Ferenc pápa a migrációval kapcsolatban említi a *Fratelli Tutti* kezdetű enciklikájában, de minden peremen élő felebarátunkért tett erőfeszítésünkben négy mozzanatot fontos szem előtt tartani: befogadás, védelmezés, előmozdítás és integráció. Ezek lehetővé teszik az együttjárást a szegényekkel, és az értük tett erőfeszítést már nem pusztán egy felülről irányított „segélyprogram” keretében értelmezik (FT 129).³³ Végül a szegényekért vállalt felelőségünkhöz hozzátartozik a párbeszéd az egyház, az államok és a társadalmi élet szereplői között, amelynek célja a közjó és az ember átfogó fejlődésének előmozdítása (EG 238; LS 189).³⁴

A szegényekre figyelve fontos kérdés, hogy pusztán csak befogadó, passzív félnek tekintik-e őket, akik rászorulnak mások gondoskodására. Hiszen az elnyomás és a kirekesztés olyan méreteket ölthet, amelynek hatására önrendelkezésük is sérül. Ugyanakkor láthattuk, hogy valójában kiáltásuk és annak meghallása minden társadalmi és egyházi cselekvés kiindulópontja. Mindezen túl a pápa elismeri a szegények hozzájárulását az evangelizációhoz, hiszen a hitérzék révén „a szegények sok mindenre képesek megtanítani minket” (EG 198). Tehát a szegény emberek is az evangelizáció aktív alanyai, így nyitottnak kell lenni arra, hogy általuk jusson el hozzánk Krisztus evangéliuma. Sőt, a szegények imádságos gyakorlatai olyan kreativitásról tesznek tanúságot, amelyet éppen a kirekesztettséggel szembeni túlélési stratégiaként is felfoghatunk – és ez a kreativitás jellemző társadalmi, gazdasági, valamint politikai életterek szintjén is.³⁵

A szegények felkarolásához elengedhetetlen azoknak a válaszfalaknak a lebontása, amelyek akadályai a találkozásnak: vagyis szükséges, hogy az egyház egyre inkább azonosuljon a szegények életével. A szegényeket szolgáló egyház víziójában az egyház maga is szegény Ferenc pápa értelmezésében, vagyis elsősorban a peremen él, hogy a legközelebb legyen azokhoz, akiket szolgálni kíván. És ennek a hozzáállásnak érintenie kell az egyházi élet minden dimenzióját (a

---

³² STAN CHU ILO: Poverty and Economic Justice in Pope Francis, i. m., 42–43.

³³ MICHAEL CZERNY SJ: Synodale Kirche, solidarisch mit Armen, *Stimmen der Zeit* 146 (2021/3) 185–196, 192.

³⁴ ALEXANDRE A. MARTINS: Laudato Si’: Integral Ecology and Preferential Option for the Poor, i. m., 416.

³⁵ JOSEPH LOIC MBEN SJ: The Concept of “Poor” in *Evangelii gaudium*, i. m., 136–137; MICHAEL CZERNY SJ: Synodale Kirche, solidarisch mit Armen, i. m., 192; STAN CHU ILO: The Church of the Poor, i. m., 244–245. Éppen ezért fordul Ferenc pápa az ún. népi mozgalmak felé. Lásd: JUAN CARLOS SCANNONE: Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento, i. m., 47–62.

struktúrákat, az intézményeket, az igehirdetést, a szentségi életet stb.), hogy hiteles módon tudjon találkozni a szegényekkel. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az egyháznak minden anyagi forrásáról le kellene mondania, hiszen diakóniájához és karitatív szolgálatához elengedhetetlen ez a háttér. Ugyanakkor az egyház önmeghatározásában nem az eszközöknek (például anyagi források), hanem missziós küldetése tudatának kell elsődlegesen érvényt szerezni. Az egyház tehát épp általa tölti be küldetését, hogy rámutat Krisztus üdvözítő művére, amelyben minden szegénység megváltásra talál – és ennek hiteles képviselőjéhez szükséges vállalnia az egyháznak a szegénységet.³⁶

Ha Ferenc pápa vízióját a keresztény társadalmi tanítás fényénél szemléljük, akkor fontos megjegyezni, hogy írásaiban prófétai hangon fogalmazza meg kritikáját a jelenlegi piacgazdasággal szemben. A pápa nem önmagában a piacnak az ellensége, de annak megtérését sürgeti (EG 208), hiszen teljesen nyilvánvaló, hogy emberek tömegei élnek kirekesztve a társadalmakból. Ebből a szemszögből szólal meg a prófétai hang, amely szerint „ez a gazdaság öl” (EG 53), és amelyre nemet kell mondania a keresztényeknek, elutasítva a kirekesztést, a pénz bálványozását, a mindent uralma alatt tartó pénzügyi rendszert, valamint az egyenlőtlenségeket (EG 53–60). Ezzel szemben az egyháznak fel kell emelnie a szavát olyan társadalmi intézmények kifejlesztése érdekében, amelyek a szegények számára hozzáférést biztosítanak az alapvető forrásokhoz (LS 109), és lehetővé teszik számukra a méltó élethez elengedhetetlen keresőtevékenységet (LS 128). Továbbá az egyháznak hallatnia kell a hangját a szegénység strukturális okainak felszámolása érdekében (EG 202). A pápa prófétai társadalomkritikája tehát inkább terapeutikus jellegű, amelynek célja a meglévő társadalmi és gazdasági szisztéma meggyógyítása, megreformálása.³⁷

Ferenc pápa annak tudatosítására is hívja a keresztényeket, hogy a szegények kiáltását együtt halljuk meg a Föld kiáltásával, amely szintén szenved (LS 49). Ugyanis napjainkban nem két különálló válságról van szó – egy társadalmiról és egy ökológiáról –, hanem ugyanannak a válságnak többféle tünetéről, amelyek gyógyítására ugyanazon az úton, átfogó megközelítéssel kell elindulnia az

---

³⁶ STAN CHU ILO: Poverty and Economic Justice in Pope Francis, i. m., 43–44; URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Eine Frage der Authentizität, i. m., 583.

³⁷ JUAN CARLOS SCANNONE: Il Vangelo della Misericordia nello spirito di discernimento, i. m., 41–44; STAN CHU ILO: Poverty and Economic Justice in Pope Francis, i. m., 46–49; URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Eine Frage der Authentizität, i. m., 584–588.

emberiségnek (LS 139). Ennek alapvető attitűdje pedig az együttérzés, valamint a nagylelkű gondoskodás az anyaföld és a szegények iránt.³⁸

A kérdéskör zárásaként Stan Chu Ilo gondolatmenetét érdemes felidézni, aki a szegényeket szolgáló szegény egyház víziójának egyháztani konzekvenciáit a „sebezhető, sérülékeny küldetés ekkléziológiájában” (*Ecclesiology of Vulnerable Mission*) mutatja be. Ennek lényege, hogy az egyház identitását elsősorban megtörtségében és gyengeségében értelmezi, amelyet az egyházi intézményrendszerben is szükséges kifejezésre juttatni. A szegény gyülekezet tehát az önmagáról tapasztaltak fényében válik egyre inkább az isteni szeretet közvetítőhelyévé mások számára, miközben a szegényekkel jár, valamint befogadja őket körülményeikkel együtt. A sebezhető küldetés ekkléziológiájának víziója szerint az egyház három fontos vonatkozása: annak zarándok jellege (1), továbbá inkarnációs természete, hiszen az Úr Jézus kenózisát mintázza, amikor identitását a szegénységben találja meg (2), valamint az egyház készsége az átalakulásra minden időben (3).

Az egyház inkarnációs természetének szempontjából kitűnik, hogy ez a vízió krisztológiai alapokra épül: hiszen Jézus magára vette a sebesültek összetörtségét, elmerült a szegénység sötéttségében, ugyanakkor prófétai tevékenységében az Isten országának átalakító valóságát hirdette. Voltaképpen az egyház e küldetést folytatja, amikor az üdvösség örömhírét minden ember számára a maga társadalmi valóságában kínálja fel; továbbá személyes megtérésre hív, amely bűnbánat révén az evangélium átalakító fénye ragyog fel az egyén és az egész emberi közösség számára. A sebezhető küldetés egyháztani víziója tehát a Ferenc pápa által szorgalmazott missziós megtérés fényében mutatja be a szegénység identitás- és küldetésalkotó vonását az egyház számára.³⁹

2. A TESTVÉRISÉG ÉS A TÁRSADALMI BARÁTSÁG ÜZENETE

Ferenc pápa első apostoli útja 2013 júliusában Lampedusa szigetére vezetett, ahol megrendítő módon elevenítette fel a Teremtés könyvéből a jól ismert szakaszokat, a teremtő Isten első kérdéseit az emberhez: „hol vagy?” és „hol van

---

³⁸ ALEXANDRE A. MARTINS: *Laudato Si'*: Integral Ecology and Preferential Option for the Poor, i. m., 419–422; MICHAEL CZERNY SJ: *Synodale Kirche, solidarisch mit Armen*, i. m., 193.

³⁹ STAN CHU ILO: *The Church of the Poor*, i. m., 239–250.

Ábel, a testvéred?” (Ter 3,9; 4,9). Az afrikai kontinenshez közel eső sziget a bevándorlók kikötőpontjaként és tragikus temetőjeként ismert, ahol a testvér véreért kiáltó szentírasi üzenet felidézése különös erővel bírt. A szigeten vezetett liturgia homíliájában a pápa önmaga és mindenki számára tette fel a kérdést: vajon nem hártjuk-e el oly sokszor a felelősségünket felebarátunk szenvedései láttán? Vajon nem vagyunk-e olyanok, mint a sebesült mellett elhaladó pap vagy levita, akikről Lukács evangéliumában olvashatunk?⁴⁰ Az irgalmas samaritanus története (Lk 10,25–37) kapcsolja tehát össze e drámai látogatást a pápa legújabb enciklikájával, amely éppen a testvériség és a társadalmi barátság témájához szeretne „szerény hozzájárulást” (FT 6) adni. A gondolathoz szorosán kötődik a béke és a társadalmi párbeszéd kihívása napjainkban, amely Ferenc pápa értelmezése szerint a szegények helyzete mellett alapvetőnek tűnik a jelen történelmi pillanatában, ahogyan az *Evangelii Gaudium* kezdetű buzdításában fogalmazott (EG 185). Tehát valamiképp pontifikátusa kezdete óta foglalkoztatja Ferenc pápát a másikkal, az embertársához fűződő viszony, és a témáról vallott gondolatait rendezte össze a 2020-ban kiadott körlevelében (FT 5).⁴¹ Az alábbiakban tehát a testvériség témáját vázolom fel a *Fratelli Tutti* kezdetű enciklika fényében, de röviden kitérek a pontifikátus során korábban felbukkanó gondolatokra is. Külön részben vizsgálom meg röviden Ferenc pápa vallástéológiai nézeteit, hiszen a vallási határokat átívelő testvériség eszméje e perspektívából válhat érthetőbbé és befogadhatóbbá.

2.1. „Mindnyájan testvérek”

Ferenc pápa már első apostoli buzdításában arra hívta a keresztény hívőket, hogy legyenek a „*misztikus, szemlélődő testvériség*” küldöttei a világban. Egy olyan testvériségről tegyenek tanúságot, amely „képes felnézni a felebarát szent nagyságára, képes minden emberi lényben felfedezni Istent”, és így Isten segítségével viseljék el a másokkal való együttélés súlyát (EG 92). A modern társadalom új kommunikációs formáiról ugyan elismerően szólt a pápa, azonban felhívta ezek veszélyeire is a figyelmet: a képernyők révén ugyanis lehetővé vált

---

⁴⁰ *Omelia del Santo Padre Francesco*, (2013) [online], https://www.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130708_omelia-lampedusa.html [2022. szeptember 4.].

⁴¹ A tematikus gyűjteményi jelleget az is alátámasztja, hogy Ferenc pápa a közel háromszáz hivatkozás több mint felében önmagára utal vissza. Lásd: MARKUS VOGT: Die Botschaft von *Fratelli tutti* im Kontext der Katholischen Soziallehre, *Münchener Theologische Zeitschrift* 72 (2021/2) 108–123, 119–120.

a másik „be- és kikapcsolása” saját nyitottságunk függvényében. Ám ez a magatartás elfeledkezik arról, hogy a másik teste az a „hely”, ahol a felebaráttal találkozhatom: fizikai jelenlétében, testi közelségében ragadható meg igazán testvérem. Természetesen a buzdítás számot vet a találkozás kockázataival, ám éppen Krisztus megtestesülése hív meg bennünket „a mások testével való kiengesztelődésre” (EG 88). A kommunikációs hálózatok adta találkozások azonban egyfajta „szolidáris karaván” és „szent zarándoklat” révén a testvériség megtapasztalásának hiteles helyeivé is válhatnak (EG 87). Az evangélium mérceje szerint azonban valóban az egyetlen út a másokkal való találkozás, mások Krisztus-arcúságának felfedezése, amely tapasztalatnak át kell adni magunkat, és amely tanulási folyamatot kíván tőlünk (EG 91). Ahogyan a pápa fogalmazott: lelki növekedésünk fokmérője, hogy milyen mértékben és módon tudunk kilépni önmagunkból testvérünk felé (EG 179).⁴²

Éppen a fentiek fényében a *Fratelli Tutti* enciklika tanításának „karnalítását” emeli ki egy kommentár: hiszen az emberi kommunikációban minden rezdülésnek – többek között a gesztusoknak, a testbeszédnek, a csendnek, az illatoknak, a verejtékezésnek – súlya van (FT 43). A társadalmi párbeszéd és minden emberi találkozás feltétele a másikkal való kapcsolatba kerülés, amelyet a közeledés, a megismerés és a megértés belső igénye ösztönöz (FT 198). És a találkozás magában foglalja annak kockázatát is, hogy sebekkel találkozunk, amelyeket a pápa buzdítása szerint meg kell érintenünk, és szót kell adnunk a szenvedőknek és az áldozatoknak, hogy tapasztalataikat, valóságészlelésüket befogadhassuk (FT 261). A „karnalítás” tehát az enciklika megértésének kulcsa lehet, amely krisztológiai és antropológiai alapzaton áll; továbbá arra hív minden teremtményt, hogy a valóságot a testtel érintkezve fogadja be.⁴³

De mielőtt az enciklika üzenetének körvonalait megrajzolnánk, érdemes röviden kitérnünk a körlevél felépítésére, jellegzetességeire. Többek megfigyelése szerint Ferenc pápa esetében írásainak témája és így a megszólítottak köre is tágasabb perspektívában helyezkedik el, azonban nem újdonság, hogy a pápa egy körlevelét „minden jóakarátú embernek” ajánlja (FT 56). Az viszont már meglepőbb, hogy a téma kifejtésének elején egy „külső” erkölcsi tekintélyre hivatkozva fejt ki tanítását: ahogyan a *Laudato Si'* enciklika Bartholomaiosz

---

⁴² CHRISTOPH THEOBALD: Mistica della fraternità. Lo stile nuovo della Chiesa e della teologia nei documenti programmatici del pontificato, *Il Regno – attualità* 60 (2015/9) 581–588, 581–582.

⁴³ TÖRÖK CSABA: Megértjük-e Ferenc pápát? Hálátelt töprengések a *Fratelli tutti*ről, *Vigilia* 86 (2021/3) 178–187, 179–182.

ökumenikus pátriárkát említette meg ily módon (LS 7–9), a *Fratelli Tutti* Ahmed Al-Tajjeb nagyimámra hivatkozik (többek között FT 5), akivel Ferenc pápa közös dokumentumot is megfogalmazott 2019-ben az emberi testvériség témájában.⁴⁴ Így kidomborodik az enciklika dialogikus jellege, amelynek gyakorlására a pápa meghív minden hívőt és nemhívőt, valamint a szaktudományok képviselőit is.⁴⁵

Az enciklika olvasásakor annak struktúráját is szükséges szem előtt tartani, és fontos elkerülni azt a kísértést, hogy az egyes pontokat kiragadott tételekként értelmezzük, kiiktatva ezzel a részeknek az egészhez való viszonyát.⁴⁶ A körlevél bevezetőjében megjelenik a kulcsgondolat, amely a testvériség megélésének előfeltétele: minden ember méltóságának elismerése (FT 8). A „láss – ítélj – cselekedj” módszertani triász a *Fratelli Tutti*ban is érvényre jut: az első fejezet a jelen világ drámai diagnózisát adja, majd a második fejezetben az irgalmas szamaritánus újszövetségi történetét felhasználva nyújt teológiai reflexiót a vázolt helyzetképre. A további hat fejezetben pedig cselekvésre hív a pápa a nyitott világ, a közjó, a párbeszéd és a konfliktusok hagyományos témáinak számbavételével, külön fejezetet szentelve annak, hogy a vallások miként járulhatnak hozzá a testvériség építéséhez.⁴⁷

Éles kritikaként hangzik el az enciklikával szemben, hogy az egyetemes testvériség gondolata mintha szakítana az egyház kétezzer éves hagyományával, és mintha nem venné figyelembe a vallások között húzódó, mindenki számára nyilvánvaló különbségeket. Éppen ezért érdemes röviden áttekinteni, hogy a *Fratelli Tutti* hogyan ágyazódik bele a II. Vatikáni Zsinat tanításába. Mindezekelőtt fontos hangsúlyozni, hogy a már említett evangéliumi referencia által felkínált utat a pápa a *Gaudium et Spes* lelkipásztori konstitúció keretében helyezi el, amely szerint Krisztus tanítványaiban visszhangra talál a mai kor emberének minden öröme és fájdalma (FT 56, vö. GS 1). Éppen ezért nem lehet halogatni a testvérhez való kapcsolódást, amelyet közös otthonunk, a Föld

---

⁴⁴ DARIO VITALI: Chiesa e fraternità sono sinonimi. Rilettura ecclesiologicala di *Fratelli tutti*, *La Rivista del Clero Italiano* 102 (2021/7–8) 502–521, 502–503.

⁴⁵ URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Geschwisterlichkeit und soziale Freundschaft. Der Beitrag von *Fratelli tutti* zur Weiterentwicklung der Sozialverkündigung der Kirche, *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 105 (2021/1–4) 188–196, 189–190.

⁴⁶ TÖRÖK CSABA: Megértjük-e Ferenc pápát?, i. m., 184–185.

⁴⁷ MARKUS VOGT: Die Botschaft von *Fratelli tutti* im Kontext der Katholischen Soziallehre, i. m., 110–114; URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Geschwisterlichkeit und soziale Freundschaft, i. m., 193–194.

krízise, valamint a 2019-es világjárvány okozta bizonytalanság napjainkban különösen is sürget (FT 7–8). Ez az egymáshoz kapcsolódás vallási határokat is átível, hiszen az egyház azt keresi, hogyan tudná „a népek közötti egységet és szeretetet ápolni”, és ehhez felfedezi mindazt, ami „közös az emberekben” – ahogyan az egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról szóló zsinati nyilatkozat fogalmazott (NA 1).⁴⁸ Éppen ezért ítél el Ferenc pápa – szintén a zsinatot idézve – minden olyan magatartást, amely a hitre hivatkozva elzárkózást, gyűlöletet, megvetést és bántalmazást támogat (FT 86, vö. NA 3, 5). A vallásszabadsághoz való jog biztosítása nélkül nem lehet a testvériség és a béke útját járni (FT 279), amelyet szintén a zsinat hirdetett ki ünnepélyesen (vö. DH 15).⁴⁹ Végül pedig a *Lumen Gentium*ban olvashatunk arról, ahogyan a nem katolikus keresztények és a nem keresztények is kapcsolódnak Isten népéhez különféle módokon (LG 15–16). Ezek tehát azok a legfontosabb zsinati referenciák, amelyek lehetővé teszik az egyetemes testvériségről szóló gondolkodást összhangban az egyházi hagyománnyal.⁵⁰

Ferenc pápa számára éppen ezért az emberi méltóság a kiindulópont a testvériség útján, amelyet azonban sajnálatos módon nem vesznek figyelembe mindenhol, hiszen az igazságtalanság számos formája áll fenn ma is világunkban (FT 22). Éppen az irgalmas szamaritánus története mutatja meg számunkra, hogy az életek összekapcsolódnak, így életünk elsősorban a találkozások ideje (FT 66); és az emberi találkozásokban elsődlegesen arra vagyunk meghívva, hogy elismerjük a másikat, „értékesnek, méltónak, kedvesnek és szépnek tartva őt” (FT 95). Ferenc pápa szerint a méltóság az, amikor a szenvedéssel szemben már nem maradunk közömbösek, és nem hagyunk senkit az út szélén, hanem a sötétséggel való találkozásunktól felindulva hozzásegítjük egymást a teljességre, „amely csak a szeretet által érhető el” (FT 68). Ha egymásnak testvérei vagyunk, akkor ez feltételezi azt is, hogy egy közös családdhoz, az emberiség nagy családjához tartozunk. Az emberi család egységének a képét Ferenc pápa is használja (FT 141, 205), és ezáltal felidézi elődjének, XXIII. János pápának

---

⁴⁸ *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, i. m., 391–403.

⁴⁹ *Dignitatis Humanae* kezdetű nyilatkozat a vallásszabadságról, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, i. m., 483–506.

⁵⁰ DARIO VITALI: *Chiesa e fraternità sono sinonimi*, i. m., 507–513.

a *Pacem in Terris*⁵¹ kezdetű enciklikáját, amelyben a közös emberi családhoz való tartozás gondolata alapvető volt (vö. PT 25, 145). A testvériség mögött ott áll tehát a közös és egyenlő méltóság elve,⁵² amely mindenkit megillet a különbözőségek ellenére. Ennek pedig nemcsak személyes, hanem társadalmi, intézményi és strukturális szinteken is meg kell nyilvánulnia.⁵³ Éppen ezért beszélhetünk az „egyéni ortopatikus transzformációról”, amelynek lényege, hogy a másik élete láttán érzelmileg megérintődöm, elkezdek kötődni hozzá, formálódok a vele való viszonyban; tehát engedem, hogy értelmem és akaratom működése mellett érzületem is megmozduljon. És ez a személyes átalakulás teszi aztán lehetővé a társas és társadalmi változásokat világunkban (FT 127, 186).⁵⁴

Egyes értelmezések szerint az enciklikának békeetikai központja van, amely szintén beleágyazódik az egyházi hagyományba: XV. Benedek pápa 1920-as békéről és kiengesztelődésről szóló körlevelét követte a *Pacem in Terris* és legújabban a *Fratelli Tutti*.⁵⁵ Ferenc pápa is számot vet a háború valóságával jelen világunkban, amely nem pusztán a múlt kísértése (FT 256), hanem egy „darabokban zajló világháború” képét sejteti, hiszen az események láncolata a globalizált korban „összefonódik a világ színpadán” (FT 259). Az erre való dialogikus reflexió lendületét éppen az Abu Dhabiban aláírt nyilatkozat adta, amely Assisi Szent Ferenc és Melek al-Kámil szultán találkozájának nyolcszázadik évfordulóján történt – és a 2020-as enciklika már címválasztásában is szintén Szent Ferenc alakját idézte fel. A béke prioritása azáltal érhető tetten a *Fratelli Tutti*-ban, hogy a pápa szerint a világ nem használta ki teljeskörűen a hidegháború vége által kínált lehetőségeket (FT 260). Éppen ezért ítéli el alapvetően a háborút, amely az „emberiség kudarca” (FT 261), és nem tartja továbbra is megfelelő megközelítésnek a háborúk tipizálása (például a törvényes

---

⁵¹ XXIII. JÁNOS PÁPA: *Pacem in Terris* kezdetű enciklikája, in Tomka Miklós – Goják János (szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása*, i. m., 161–195.

⁵² A keresztények számára az emberi méltóság és ezáltal a testvériség forrása Jézus evangéliuma (FT 277).

⁵³ MARKUS BABO: Ein moralisches Menschenrecht auf globale Freizügigkeit. Die Enzyklika *Fratelli Tutti* gibt Orientierung, *Münchener Theologische Zeitschrift* 72 (2021/2) 140–155, 141–142; URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Geschwisterlichkeit und soziale Freundschaft, i. m., 190–193.

⁵⁴ TÖRÖK CSABA: Megértjük-e Ferenc pápát?, i. m., 185–187.

⁵⁵ Magyar nyelvű áttekintés a pápák békevíziójáról: GÁJER LÁSZLÓ: A legutóbbi pápák tanítása a békéről, *Vigilia* 87 (2022/10) 810–817.

önvédelem esete) szerinti engedékenységet, hiszen „a kockázatok valószínűleg mindig meghaladják a nekik tulajdonított feltételezett előnyöket” (FT 258).⁵⁶

Ferenc pápa a testvériség közös szenvedélyéről írt enciklikájában, amelyet mindannyiunknak újra fel kell fedeznünk „egy szolidáris közösség megteremtése érdekében” (FT 36). Hiszen éppen tragikus tapasztalataink tudatosítják számunkra újra azt, hogy „ugyanabban a bárkában hajózó világközösség vagyunk” (FT 32), ami annyit jelent, hogy senki sem mentheti meg magát egyedül, mindannyian rászorulunk felebarátunk segítségére. Ennek előfeltétele, hogy leülve egymás mellé meghallgassuk és befogadjuk a másikat (FT 48), ami azonban azt is jelenti, hogy adott esetben szenvedélyes vitába kerülünk embertársunkkal (FT 50). Ugyanakkor egy testvéri világközösség kialakításakor törekednünk kell arra, hogy a leggyengébbek számára is maradjon hely (FT 155), és mindenkit megillessen az átfogó fejlődéshez való jog (FT 118). Ez csak úgy tud megvalósulni, ha különböző oktatási és képzési folyamatok segítségével tudatosítjuk a felebaráti szeretet értékét a mindenkire kiterjedő integráció érdekében (FT 151). A tőlünk különbözőre és a globális nézőpontra való nyitottság pedig nem jelenti a személyes értékek feladását vagy tagadását; egyszerűen megnyit bennünket arra, hogy a másokban is értéket fedezzünk fel (vö. FT 142–153).⁵⁷

Végül felmerülhet a kérdés, hogy az egyetemes testvériség gondolata az egyházi valóság számára vajon milyen üzenetet hordoz. Dario Vitali szerint a pápa egyháztani víziója értelmében a *Fratelli Tutti* enciklika *ad extra* kínálja fel azt, amit az egyházban *ad intra* kellene élni.⁵⁸ Hiszen amint már a szegényeket szolgáló szegény egyház gondolata esetében is láttuk, az etika és az ekklezológia összefügg egymással. Az irgalmas szamaritánus evangéliumi példázata ugyanis mindenekelőtt a krisztushívőket kötelezi a felebarát felé tett lépésre; ugyanakkor Ferenc pápa alkalmasnak tartja ezt a történetet arra, hogy a testvériség üzenetének érzékeltetésére felkínálja azt mindenki számára. Elemzésében Vitali kapcsolatot fedez fel a *Fratelli Tutti* mindenkire kiterjedő üzenete és a

---

⁵⁶ MARKUS VOGT: Die Botschaft von Fratelli tutti im Kontext der Katholischen Soziallehre, i. m., 108–109, 114–117.

⁵⁷ DARIO VITALI: Chiesa e fraternità sono sinonimi, i. m., 513–515; MARKUS BABO: Ein moralisches Menschenrecht auf globale Freizügigkeit, i. m., 152–153.

⁵⁸ II. János Pál pápa az 1999-es *Ecclesia in Asia* kezdetű apostoli buzdításában hasonlóképpen fogalmazott az egyház társadalmi tanítása kapcsán, miszerint az „elsősorban az egyház tagjainak szól” (EA 32). [online] https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_06111999_ecclesia-in-asia.html [2022. szeptember 4.]

II. Vatikáni Zsinatnak az egyházra vonatkozó tanítása között: ilyen az egész és a részek közötti gyümölcsöző csere (FT 137–138, vö. LG 13) vagy az egyetemes és a helyi közötti kapcsolat (FT 142–153, vö. LG 23).⁵⁹ Talán éppen ezen a ponton érvényesül Richard Gaillardetz gondolata a pasztorális magisztérium önkritikus jellegéről: az egyház a teológiai és a spirituális élet kibontakozásával már nem igazán találhat mentséget arra, hogy miért marad lassú a testvérielérendiség különböző formáinak elítélésére (FT 86). Ferenc pápa tehát mindenképp az egyházat hívja meg arra a belső átalakulásra, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyetemes testvériség és barátság kibontakozzék világunkban.

2.2. A testvériség üzenete a vallásközi párbeszéd tükrében

Az egyetemes testvériség témáját tárgyalva érdemes egy rövid kitekintést tenni azzal kapcsolatban, hogy milyen módon gondolkodik a pápa a vallások közötti dialógusról és a vallási határokat is átlépő egyetemes testvériségről. Előljáróban érdemes azt leszögezni, hogy az értelmezők szerint Ferenc pápa a téma kapcsán nem vallásteológiai nézeteit törekszik kifejteni, hanem egy cselekvési programot szeretne nyújtani arra vonatkozóan, hogy a vallások hogyan törekedhetnek közösen a békére. Hiszen a pluralizmus talaján álló vallásteológia elveit nem fogadhatja el maradéktalanul a katolikus gondolkodás. Egy áttekintés szerint négy alapvető dimenzióban foglalható össze a katolikus egyháznak a különböző vallásokhoz fűződő viszonya, amelyek a pápa gondolkodásában is jelentős szerepet töltenek be a fent jelzett értelmezési keretben: Először is Ferenc pápa szerint fontos a saját identitás megőrzése (1), éppen ezért határozottan szót emel a relativizálódás veszélyével (vö. EG 79), valamint a hamis nyitottsággal (vö. FT 145) szemben. Ebből fakad az igehirdetés nélkülözhetetlenségének elve (2), amely nem mond ellent a párbeszédre való nyitottságnak (EG 251). Fontos továbbá a pápa számára az empátia (3), amely a másikkal fűződő nyitottságunk záloga (vö. FT 89). Végül a sokféleség megőrzése (4) ahhoz segít hozzá minket, hogy részleges igazságfelfogásunkban támaszra találjunk, mert az igazság megértéséhez rászorulhatunk másokra.⁶⁰

---

⁵⁹ DARIO VITALI: Chiesa e fraternità sono sinonimi, i. m., 513–515; URSULA NOTHELLE-WILDFEUER: Geschwisterlichkeit und soziale Freundschaft, i. m., 195–196.

⁶⁰ GÖRFÖL TIBOR: „A vallások sokfélesége és különbözősége”. Ferenc pápa és a vallásközi párbeszéd, *Máltai Tanulmányok* 3 (2021/3) 317–329, 318–325.

A korábban már említett, 2019. február 4-én Abu Dhabiban aláírt közös nyilatkozat témája az emberi testvériség volt, amelyet a *Fratelli Tutti* enciklika több helyen is idéz (például FT 5, 283, 285). A dokumentumot Ferenc pápa mellett az egyiptomi Al-Azhar nagyimámja, Ahmed Al-Tajjeb jegyezte. Az egyetemes testvériség közös alapja a nyilatkozat szerint az emberiség nagy családjához való tartozás, amelyet katolikus részről a már idézett zsinati dokumentumok is leszögeztek. A nyilvánvalóan nem problémamentes kérdéseken túl azonban a nyilatkozat előnye a közös cselekvési program megfogalmazása, amelynek alapja a testvériség megélésére való felhívás. A testvériséget pedig egymás meghallgatása és tiszteletben tartása élteti, amely által kifejeződhetnek a különbségek, és így eloszolhatnak a másikkal szembeni tévhitek, valamint előítéletek; a testvériségnek ugyanakkor továbbra is eleven építője marad a termékeny vita.⁶¹

A *Fratelli Tutti* természetesen nem a vallásközi párbeszédéről szóló dokumentum, ugyanakkor a fent jelzettek értelmében értékes szempontokat adhat a vallások közötti találkozásokhoz. Az enciklika is vizsgálta a vallásos identitás kérdését, kiemelve annak erényét, és meghív arra, hogy vallásos értékeinket ne homályosítsuk el se egy másik vallás követőjével (vö. FT 3), se társadalmainkkal (vö. FT 274) szemben. Ugyanakkor veszélyt jelenthet, ha az értékek megőrzése közben zárt és másoktól elszigetelődő csoportokat kezdünk el alkotni (FT 62). Az elzárkózáson túl a körlevél egyértelműen felszólal a vallási fundamentalizmus minden formája ellen, és meghív arra, hogy őszintén szenteljük oda magunkat a párbeszéd, valamint a közjó szolgálatára (vö. FT 281–284). Ferenc pápa ugyanakkor a testvériség spirituális dimenzióját állította a középpontba (például FT 86), amelyről számos nem katolikus hitvalló tett tanúságot a 20. században, akik mind inspirálták Róma püspökét az enciklika írása közben. A legfontosabb példaképnek mégis Szent Charles de Foucauld testvért ajánlotta, akinek tapasztalata a testvériségről a periférián, a sivatag elhagyatottságában valósult meg (FT 286–287).⁶² Végső soron tehát a perifériáról érkező impulzusok hordoznak olyan üzenetet, amelyek a testvériség hétköznapi valóságát talán a leghitelesebb módon közvetítik számunkra, ahogyan azt a szegények előnyben részesítésének elve kapcsán már bemutattam.

---

⁶¹ MICHAEL L. FITZGERALD: Reflections on Human Fraternity, *Islamochristiana* 45 (2019) 17–27.

⁶² TOBIAS SPECKER SJ: Dialog aus sozialer Verbundenheit. Zum interreligiösen Profil der Enzyklika *Fratelli tutti* und der Erklärung von Abu Dhabi, *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 105 (2021/1–4) 197–204, 197–201.

3. ZÁRSZÓ

A szegényekért élni és egymás testvérének lenni – Ferenc pápa értelmezésében két alapvető kíváncsalom ez a krisztushívők számára, amelyek az evangélium tanításából fakadnak. Erősítik azt az örömet, amelyre meghívást kap mindenki, aki hallgatja és hirdeti a krisztusi tanítás jó hírét. Ugyanakkor felhívás is a megtérésre: hiszen az egyház akkor hiteles, ha belső életében is kifejezésre juttatja mindazt, amit felkínál minden jóakarátú embernek, kiváltképp a szegények szolgálatát és a testvéri összetartozás erősítését. Mindkét tevékenység megkívánja a kilépést megszokott környezetünkől, sőt olykor még ennél is többet, hiszen sok esetben tőlünk távol találunk rá arra, aki figyelmünket és elismerésünket szomjazza. És mindez annak az együttjárásnak a zsigereinket érintő valósága, amely megjelenik Ferenc pápának a szinodális egyházzól alkotott víziójában: együtt vándorolni és bevárni egymást, valamint meghallgatni mindenkit, hogy a Lélek hangja megszólalhasson Isten egész népében. Az evangélium örömeinek szolgálata pedig az a küldetés, amelyet ebben a tényleges együttjárásban vagyunk képesek a leginkább megalapozni.